

Н.О. Петрина, Л.Т. Ониксимова, Українська академія банківської справи

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ОСВІТИ І НАУКИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті визначено концептуальний підхід до проблеми інформаційного забезпечення освітнього та наукового процесів в Українській академії банківської справи та розглянуто систему інформаційно-бібліографічної роботи бібліотеки з використанням новітніх інформаційних технологій.

Ключові слова: інформаційне суспільство, освіта, інформаційно-бібліографічне обслуговування, електронний каталог, бази даних, електронна бібліотека.

Різке прискорення розвитку інформаційних і комунікаційних технологій стало початком всесвітнього процесу переходу від “індустріального” до “інформаційного суспільства”.

Поняття “Інформаційне суспільство” на сьогодні трактується як ступінь у розвитку сучасної цивілізації, що характеризується збільшенням ролі інформації і знань у житті суспільства, зростанням частки інформаційних комунікацій, інформаційних продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті, створенням глобального інформаційного простору, що забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їхній доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їх соціальних і особистісних потреб в інформаційних продуктах і послугах.

Перехід до інформаційного суспільства супроводжується зростаючим потоком інформації, переведенням основного масиву інформації на електронні носії, підвищенням вимог до повноти, оперативності, вірогідності інформації, яка надається користувачам, забезпеченням можливості доступу до неї з будь-якого місця в будь-який час.

У порівнянні з індустріальним суспільством, де усе спрямовано на виробництво і споживання товарів, в інформаційному суспільстві виробляються і споживаються інтелект, знання, що призводить до збільшення частки розумової праці. Від людини вимагається здатність до особистісного і професійного розвитку та творчості, зростає попит на вміння отримувати знання та опрацьовувати їх, відповідати вимогам інформаційного середовища.

Таким чином, фундаментального значення набуває переосмислення підходів до системи освіти, створення високоякісного і високотехнологічного інформаційно-освітнього середовища. Не випадково інтенсивний розвиток сфери освіти та науки на основі інформаційних і телекомунікаційних технологій стає найважливішим національним пріоритетом розвинутих країн світу.

Вже зараз можна спостерігати значний прорив до створення відкритої освітньої системи, що відповідає вимогам сучасності.

У цих умовах бібліотеки, як найважливіші підрозділи вищої школи, які традиційно включені в навчально-виховний процес і наукові дослідження,

повинні взяти на себе інформаційне забезпечення процесів освіти і науки.

Під поняттям “інформаційне забезпечення” мається на увазі надання інформації, знайденої в ході робіт із задоволення інформаційних потреб користувача і представленої у вигляді інформаційного продукту у зручному для споживача вигляді.

Аналіз процесів інформаційного забезпечення освіти дозволяє виділити найбільш важливі напрямки діяльності бібліотек з цього питання, зокрема:

- комплексне інформаційне забезпечення найповнішою і достовірною інформацією відповідно до завдань та напрямків роботи, які стоять перед галуззю;
- створення інформаційного потенціалу галузі у вигляді формування розподілених баз даних (в тому числі і повнотекстових) в різних предметних галузях та з різних навчальних дисциплін;
- створення розгалуженого довідково-бібліографічного апарату та систем пошуку інформації;
- аналітико-синтетична переробка первинної фактографічної, статистичної та бібліографічної інформації згідно з інформаційними потребами та запитам користувачів;
- вивчення інформаційних потреб галузі та інформаційно-документальних потоків, що відповідають цим потребам;
- організація консультаційних послуг з питань пошуку інформації та її отримання;
- формування інформаційної культури споживача.

Побудова сучасної ефективної системи інформаційного забезпечення вирішує завдання поєднання традиційної та електронної форм надання інформації, створення більших можливостей оперативно і повно задовольняти потреби в ній, забезпечення принципово нового рівня одержання і узагальнення знань, їх розповсюдження і використання.

На перший план виходять проблеми адаптації до всезростаючого потоку інформації, вільного

орієнтування в інформаційних масивах та вміння використовувати в своїй роботі усі наявні ресурси.

В бібліотеці Української академії банківської справи створена власна система інформаційного забезпечення освітнього та наукового потенціалу академії відповідно до потреб її професорсько-викладацького складу та студентства. Система не є статичною, а постійно реорганізується і змінюється залежно від змін інформаційних потреб і запитів споживачів інформації.

Здійснення інформаційного забезпечення процесів освіти і науки бібліотекою УАБС передбачає два взаємопов'язані напрями:

- інформування про внутрішні ресурси;
- використання віддалених зовнішніх ресурсів.

До внутрішніх ресурсів бібліотеки належить розгалужений довідково-бібліографічний апарат, який пропонує читачам систему традиційних каталогів і картотек та електронний каталог. З дня існування бібліотеки каталоги ведуться паралельно. Доступ користувачам до електронного каталогу було надано в 2001 р., спочатку у вигляді роботи з резервною копією каталогу, а з 2002 р. доступ до електронного каталогу здійснюється через web-сайт бібліотеки.

На сьогодні електронний каталог містить понад 7 тис. записів документів друку, окремо ведуться каталоги аудіовізуальних матеріалів та дисертацій.

Понад 7 тис. записів містить електронна картотека статей, в якій переважають описи документів економічної та правової тематики починаючи з вересня 1999 р.

Підтримується власна база правових документів, орієнтована на забезпечення навчального процесу вузу.

З метою ефективного надання інформації споживачам, каталогізатори і систематизатори постійно працюють над підвищенням повноти бібліографічного опису і більш детальної систематизації документів.

Спроможність здійснювати більш різноплановий, багатоаспектний та оперативний пошук інформації робить використання електронного каталогу домінуючим у виконанні бібліографічних довідок. Про це свідчить аналіз збільшення довідок, виконаних працівниками бібліотеки в електронному режимі (табл. 1):

Таблиця 1

Рік	Довідок усього, шт.	Довідок в автоматизованому режимі, шт.	Зростання довідок в автоматизованому режимі, %
1999	459	–	–
2000	644	77	12
2001	815	385	47
2002	986	511	51

Можливість доступу з терміналів навчальних аудиторій, кафедр, та інших структурних підрозділів до електронного каталогу бібліотеки, зручність у

користуванні ведуть до все більшого звертання користувачів академії саме до цього виду пошукового апарату. Крім того, робота з електронним довідковим апаратом дає можливість оперативно отримувати відомості про наявність літератури з дисциплін, що викладаються в академії, здійснювати аналіз книгозабезпеченості навчального процесу і наукових досліджень.

До послуг професорсько-викладацького складу та студентства – електронні бази даних, енциклопедії, довідники, курси вивчення іноземних мов, які надходять на оптичних дисках і власником яких стає бібліотека. Як приклад можна навести наступні: “Законодавство України: законодавчі та нормативні акти”, “Зібрання чинних міжнародних договорів України”, “Ділова Сумщина”, “Український реферативний журнал”, “CD-Biblio”, “Springer: catalogue 97/98”, “L’abc bancaire = Банки от А до Я”, “Les comptes annuels transfrontaliers”, “Finance center”. Використання в роботі цих інформаційних продуктів дозволяє більш повно та релевантно задовольняти запити користувачів, тому що комплектування різними базами даних здійснюється з орієнтацією на споживача академії. До того ж, технологія CD-ROM стає суттєвою альтернативою мережної технології доступу до баз даних.

Підвищити ефективність інформаційного забезпечення професорсько-викладацького складу та студентства в правовому полі дозволяють електронні бази даних законодавчих та правових актів України “Нормативні акти України” та “Ліга”, надані бібліотеці Національним банком України.

Бібліотекою формуються власні проблемно орієнтовані бази даних, які через пошукову систему серверу дозволяють швидко задовольняти тематичні запити. На сьогодні на бібліотечному сайті виставлено п'ять баз даних, які охоплюють документи з 1996 по 2002 роки:

- “Ринок праці та зайнятість в Україні”;
- “Інтеграція України у світову економіку”;
- “Акціонерні товариства: організація та діяльність”;
- “Особливості приватизації в Україні”;
- “Нетрадиційні банківські операції”.

Створена і щоквартально поповнюється база даних “Наукові роботи та праці викладачів Української академії банківської справи”. База нараховує близько 900 записів. Матеріал розташований за алфавітом авторів, усередині – в хронологічному порядку.

Бібліотекою проводиться певна робота по розширенню доступу до накопиченої інформації. В електронному вигляді зберігаються тематичні списки літератури, які готуються за запитом користувачів. Особлива увага приділяється спискам, складеним згідно з запитом за вузькою тематикою, які вимагають більш ускладненого бібліографічного пошуку інформації і які можуть бути запитані повторно. Архів тематичних списків виставлений на бібліотечному сайті і дозволяє читачам самим звертатися за потрібною інформацією.

Необхідно підкреслити, що потреби студентів і викладачів ВНЗ в інформаційному суспільстві значно зросли та видозмінилися. Зріс попит на інформацію з віддалених джерел, на інформацію, яка не має паперових аналогів, постала проблема добору інформації якісної та достовірної.

Для вирішення цих проблем система бібліотечного обслуговування академії спрямовує свою діяльність на впровадження якісно нових послуг з використанням сучасних телекомунікаційних технологій, надання доступу до віддалених інформаційних ресурсів.

Використання зовнішніх ресурсів передбачає введення в інформаційно-бібліографічну діяльність бібліотеки усього різноманіття Інтернету. Застосування можливостей всесвітньої мережі по суті означає використання бібліотекою віртуального довідково-бібліографічного апарату та отримання доступу до сховища повнотекстових баз даних.

Найбільш ефективним в інформаційному забезпеченні процесів освіти віддаленими джерелами інформації є звернення до електронних каталогів інших бібліотек, кількість яких в інформаційному просторі постійно збільшується.

Доступ до електронних каталогів бібліотек України і світу, який в останній час здійснюється за допомогою традиційних web-інтерфейсів, дозволяє знайомитися із всесвітнім бібліографічним репертуаром книг, виконувати більш розширений пошук літератури заданої тематики.

Крім бібліотечних каталогів великий масив інформації містять бібліографічні бази даних, проте одержати інформацію про аналітичні матеріали – статті з періодичних видань і збірників через Інтернет набагато складніше. Створення і підтримка таких баз в актуальному стані вимагає значних витрат, тому кількість баз безкоштовного користування відносно невелика. Але бібліографічні списки з конкретної тематики можна знайти на web-сторінках різних урядових, наукових, освітніх організацій та і власне самих бібліотек.

Звернення до різного виду електронних енциклопедій, довідників та словників дозволяє задовольнити запити фактографічного характеру.

Бібліотекою зроблений в електронному вигляді покажчик, який містить адреси web-сторінок різнопланової тематики: пошукових серверів України, Росії, дальнього зарубіжжя, бібліотек, віртуальних словників, енциклопедій, електронних версій періодичних видань, електронних бібліотек, серверів фінансових та банківських установ, освітніх порталів та ін. Покажчик увесь час доповнюється та редагується, в тому числі і за допомогою самих користувачів.

Нові інформаційні технології вносять суттєві зміни у традиційні форми і методи індивідуального, групового та масового інформаційного обслуговування користувачів.

При проведенні таких заходів групового інформування користувачів, як “Дні інформації” (проходять щомісячно), “Дні аспіранта”, “Дні

дипломника”, “Дні кафедри”, крім перегляду нової літератури, періодичних видань, бібліографічних покажчиків, викладачі, аспіранти, студенти знайомляться з новими інформаційними технологіями, які використовуються в роботі бібліотеки, отримують консультації з пошуку в електронних каталогах та базах даних, по використанню Інтернет-ресурсів тощо.

Щоб допомогти науковцям зорієнтуватися в сучасному потоці документів, широко використовуються форми індивідуального інформування читачів. Це робота в режимі ВРІ (вибіркового розповсюдження інформації) та ДОК (диференційованого обслуговування керівництва). Абонентами індивідуального інформування є керівництво академії, завідувачі кафедрами, докторанти та аспіранти. В цьому році бібліотека переходить на інформування абонентів по електронній пошті внутрішньої мережі академії.

Таким чином, інформаційне обслуговування користувачів базується на використанні як традиційних, так і новітніх технологій пошуку та надання інформації.

В умовах переходу до інформаційного суспільства, відкритої освіти проблема створення електронних бібліотек є виключно актуальною для бібліотек вищих навчальних закладів. Це зумовлено появою нових технологій навчання, які передбачають створення сучасного освітнього середовища, новими вимогами до інформаційної підтримки процесу навчання.

У 2002 р. бібліотекою зроблені перші кроки по створенню електронної бібліотеки УАБС як засобу накопичення і розповсюдження інформаційних та методичних ресурсів академії.

На сьогодні читачі одержали доступ до повнотекстових баз даних навчально-методичних матеріалів, які створюються викладачами академії. Матеріали розташовуються за кафедрами, які їх видавали, а всередині – за алфавітом, і охоплюють видання 2001-2002 рр., пошук матеріалу можна здійснювати за назвою. Представлені також електронні версії збірників наукових праць та матеріалів наукових конференцій, які проводилися на базі академії. Електронна версія журналу “Вісник Української академії банківської справи” включає матеріали за 2001-2002 рр. Читачі мають змогу знайомитися з текстами в електронному вигляді, знімати їх на дискету для подальшої роботи. Це забезпечило доступ до цих масивів інформації широкої студентської аудиторії, дозволило більш інтенсивно використовувати їх.

Електронна бібліотека буде розширюватися і поповнюватися за рахунок повнотекстових електронних видань, як створених викладачами академії, так і одержаних бібліотекою ззовні.

З появою в середовищі Інтернет електронних бібліотек, освітніх та спеціалізованих порталів з’явилася можливість задовольняти інформаційні потреби споживачів за допомогою навчальних матеріалів в електронній формі: електронних

підручників, конспектів лекцій, матеріалів дистанційного навчання, відеофільмів, мультимедійних презентацій, засобів тестування та ін.

Перед бібліотекою постає завдання систематизації та індексування електронних ресурсів з метою правильного інформування користувача і організації пошуку за різними бібліографічними ознаками. Ідентифікація нових електронних носіїв, роз'яснення користувачеві алгоритму пошуку і навчання методам точного пошуку електронного документа стає обов'язком бібліотечного фахівця інформаційного суспільства.

Доступність різноманітних ресурсів, особливо з урахуванням тенденції розширення електронної доставки документів, відкриває необмежені перспективи для забезпечення інформацією аудиторії, що навчається. Це, у свою чергу, вимагає формування інформаційної культури споживача, уміння знаходити і працювати з інформацією, використовуючи сучасні комп'ютерні інформаційні технології.

Бібліотекою УАБС розроблена програма "Інформаційна культура сучасного студента". Програма включає в себе лекції з питань використання комп'ютерних інформаційних технологій, пошуку інформації, навиків роботи з нею, колективні та індивідуальні консультації, проведення "Днів інформації", "Днів дипломника" та ін.

Таким чином, уся система інформаційного обслуговування, яка склалася на сьогодні в бібліотеці, створює умови для забезпечення користувачів якісними інформаційними продуктами, сприяє підвищенню якості освіти, поширенню і доступності освітніх ресурсів, що в результаті веде до швидкого розвитку освіти і науки на принципах відкритого громадського суспільства.

Summary

The article gives a conceptual approach to the issue of informational provision of educational and research processes at the Ukrainian Academy of Banking and studies the system of informational and bibliographic work of the library with the use of the new information technologies.

Петрина, Н.О. Інформаційне забезпечення процесів освіти і науки в умовах становлення інформаційного суспільства [Текст] / Н.О. Петрина, Л.Т. Ониксимова // Вісник Української академії банківської справи. - 2002. - N 2. - С. 96 – 99.